

VADOVĒLIS

5

LITERATŪRA

2 DALIS

Leidinio vadovė
Ingrida Navalinskienė

Metodikos konsultantė
lietuvių kalbos mokytoja ekspertė
Danutė Visockienė

Vadovėlio turinio vertintojos
Renata Jankevičienė, Zenta Mačiulaitienė, Henrika Prosnikova

Redaktorė
Vilma Zenevičienė

Dizainerė
Rūta Deltuvaitė

Vadovėlis atitinka kalbos taisyklingumo reikalavimus

Pirmasis leidimas 2018

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį kūrinių, esančių bibliotekose, mokymo ir mokslo įstaigų bibliotekose,
muziejuose arba archyvuose, draudžiama mokslinių tyrimų ar asmeninių
studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti viešai prieinamą
kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

© Lina Misiuvienė, sudarymas, 2018

© Lina Misiuvienė, 2018

© Jolita Šalomskienė, 2018

© Dalia Švažienė, 2018

© Leidykla „Šviesa“, 2018

ISBN 978-5-430-06841-7

Lina Misiuvienė
Jolita Šalomskienė
Dalia Švažienė

VADOVĖLIS

5

LITERATŪRA

| 2 DALIS

TURINYS

III TEMA. NESENSTANTI PASAKŲ IŠMONĖ • 6

1 SKYRIUS. Pasakos sekamos ir šiandien • 8

1. Kodėl reikalingos pasakos? *Tautosakininkės Bronislavos Kerbelytės mintys apie pasakas* • 8
2. Kaip sekti pasaką? *Buitinė pasaka „Gudri mergina“* • 11
3. Ką mums kalba pasaka? *Buitinė pasaka „Gailėstingas sūnus“* • 14

• 1 skyriaus apibendrinimas. Įsivertinimas • 18

2 SKYRIUS. Pasakų veikėjai, jų siekiai ir vertybės • 20

1. Kaip pasakų veikėjai tampa herojais? *Stebuklinė pasaka „Dvylika brolių, juodvarniais lakstančių“* • 20
2. Kodėl herojai visada laimi? *Stebuklinė pasaka „Devyniabolė ir devyniagalvis“* • 25
3. Ką vertina pasakos žmogus? *Stebuklinė pasaka „Našlaitė Elenytė ir Joniukas aviniukas“* • 29
4. Kam pasakose reikalingas blogasis veikėjas? *Pasakų optimizmas* • 33

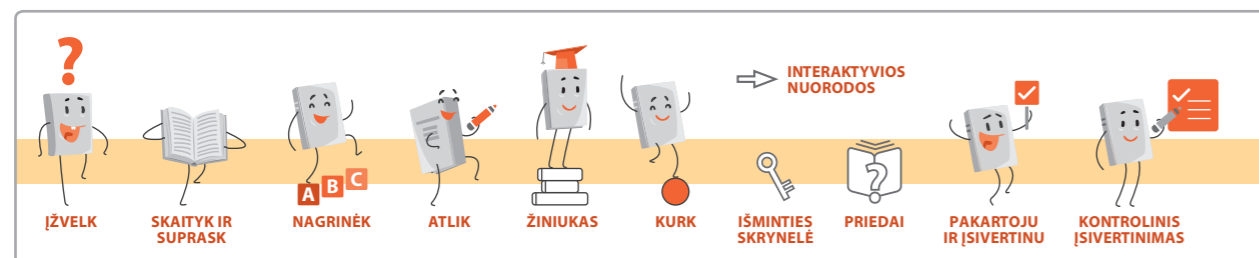
• 2 skyriaus apibendrinimas. Įsivertinimas • 36

3 SKYRIUS. Literatūrinė pasaka ir tradicinės vertybės • 38

1. Kodėl liaudies pasaka įkvepia kūrybai? *Salomėjos Nėries poema „Eglė žalčių karalienė“* • 38
2. Kuo žavi eiliuota pasakos kalba? *Salomėjos Nėries poema „Eglė žalčių karalienė“* • 41
3. Kokias tradicines vertybes teigia literatūrinė pasaka? *Salomėjos Nėries poema „Eglė žalčių karalienė“* • 46
4. Kaip pasaka virsta drama? *Aldonos Liobytės dramatinė pasaka „Devyniabolė“* • 54
5. Kaip dramos veikėją charakterizuoja jo kalba? *Aldonos Liobytės dramatinė pasaka „Devyniabolė“* • 60
6. Kokius lietuvių tautos lobius atskleidžia literatūrinė pasaka? *Aldonos Liobytės dramatinė pasaka „Devyniabolė“* • 65
7. Kaip atgaivinti žmogišką šilumą? *Hanso Kristiano Anderseno pasakos „Mergaitė su degtukais“ veikėjos vertybės* • 69

• III temos apibendrinimas. Įsivertinimas • 74

SUTARTINIAI ŽENKLAI

IV TEMA. NUOTYKIAI BRANDINA IR SUBURIA DRAUGUS • 76

1 SKYRIUS. Knyga padeda žmogui augti • 78

1. Kas yra gera knyga? *Lietuvos literatūros tyrinėtojų mintys apie knygas* • 78
2. Kuo knyga patraukia? *Vilės Vėl apsakymo „Kaip mes išgarsėjome“ intriga* • 80
3. Kaip nuotykis brandina žmogų? *Vilės Vėl apsakymo „Kaip mes išgarsėjome“ veikėjų charakterių kaita* • 85
4. Kaip nuotykis padeda pažinti save ir kitus? *Kristinos Gudonytės romano „Ida iš šešėlių sodo“ pasakotojos patirtos tiesos* • 90

• 1 skyriaus apibendrinimas. Įsivertinimas • 96

2 SKYRIUS. Draugų patiriami nuotykių • 98

1. Kaip atrandami ir pažįstami draugai? *Vytauto. V. Landsbergio „Rudnosiuko istorijų“ perkeltinė prasmė* • 98
2. Kaip puoselėjama draugystė? *Vlado Dautarto apsakos „Žydrieji jungos“ veikėjų ryšiai* • 102
3. Kodėl nuotykių suburia draugus? *Marko Tveno apsakos „Tomo Sojerio nuotykių“ siužeto vingiai* • 105
4. Kaip išbandomi draugai? *Marko Tveno apsakos „Tomo Sojerio nuotykių“ veikėjų jausmai* • 110

• 2 skyriaus apibendrinimas. Įsivertinimas • 114

3 SKYRIUS. Veikėjų vertybinė branda • 116

1. Kaip savarankiškai patikrinamos tiesos? *Meinderto de Jongo apsakos „Gandalizdis ant stogo“ veikėjų svajonė* • 116
2. Kodėl svarbu burtis? *Romualdo Spalio apsakos „Gatvės berniuko nuotykių“ veikėjo patiriami išbandymai* • 120
3. Kaip grūdina patirti išgyvenimai? *Gendručio Morkūno apsakos „Grįžimo istorija“ siužeto intriga* • 126
4. Kas subrandina veikėjų charakterius? *Roberto L. Stivensono romano „Lobių sala“ veikėjo asmenybės augimas* • 133

• IV temos apibendrinimas. Įsivertinimas • 136

PRIEDAI

- Privalomų ir rekomenduojamų perskaityti kūrinių sąrašas pagal Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendrąją programą • 138
- Kaip skaityti • 139
- Savarankiškai perskaitytos knygos pristatymo elementai • 140
- Išminties skrynelė • 141
- Literatūros kūrinių šaltiniai • 144
- Iliustracijų šaltiniai • 144

III TEMA. NESENSTANTI PASAKŲ IŠMONĖ

► Savarankiškai skaitysi ir sutartu būdu pristatysi (p. 140) pasirinktą knygą.

I SKYRIUS. Pasakos sekamos ir šiandien

Tyrinėsi:	Pasirinktu būdu (p. 139) skaitysi ir nagrinėsi:	Aiškinsi ir mokysiesi:	Kursi:	Įsivertinsi:
<p>kodėl reikalingos pasakos; kaip sekti pasaką; ką mums kalba pasaka.</p>	<p>Bronislavos Kerbelytės straipsnio „Pasakos – žmonijos atradimų liudininkės“ ištrauką; buitinę pasaką „Gudri mergina“; buitinę pasaką „Gailėstingas sūnus“.</p>	<ul style="list-style-type: none"> kas yra veikėjo charakteristika; kaip veikėją apibūdina pasakotojas; kokias vertybes perteikia pasakos; kas būdinga buitinei pasakai; atsakyti į klausimus savais žodžiais, cituodamas arba iš atminties pasakydamas teksto mintį; reikšti ir pagrįsti savo nuomonę; formuluoti klausimus; formuluoti pagrindinę mintį; sekti (atpasakoti) pasaką; raiškiai skaityti; apibūdinti veikėją; palyginti veikėjus. 	<p>Pasakos vardu laišką šiuolaikiniam vaikui; kitokią buitines pasakos „Gailėstingas sūnus“ pabaigą.</p>	<p>ką gebi pasibaigus pamokai (1–2–3); per 1 skyriaus pamokas įgytas žinias ir gebėjimus (baigus skyrių).</p>

II SKYRIUS. Pasakų veikėjai, jų siekiai ir vertybės

Tyrinėsi:	Pasirinktu būdu (p. 139) skaitysi ir nagrinėsi:	Aiškinsi ir mokysiesi:	Kursi:	Įsivertinsi:
<p>kaip pasakų veikėjai tampa herojais; kodėl herojai visada laimi; ką vertina pasakos žmogus; kam pasakose reikalingas blogasis veikėjas.</p>	<p>stebuklinę pasaką „Dvylika brolių, juodvarniais lakstančių“; stebuklinę pasaką „Devyniabolė ir devyniagalvis“; stebuklinę pasaką „Našlaitė Elenytė ir Joniukas aviniukas“; tautosakininkės Gražinos Skabeikytės ir socialinių mokslų daktarės Nijolės Bražienės mintis apie pasakų optimizmą.</p>	<ul style="list-style-type: none"> kas yra stebuklinė pasaka; kas yra herojus, herojaus pagalbininkai; kas yra blogasis veikėjas; kas yra veiksmo užuomazga; kas yra eiliuotas intarpas; kartosi, kas yra eiliuota kalba; kas yra posmas, rimas, kalbinės raiškos priemonės: deminutyvas, pakartojimas, epitetas, palyginimas; kas yra tema; naudotis žodynu; pagrįsti savo nuomonę; apibūdinti veikėjo elgesį; morališkai vertinti veikėjo poelgį; lyginti veikėjo ir savo bendraamžių elgesį; formuluoti išvadą; išsakyti savo požiūrį; diskutuoti; kelti hipotezes; lyginti pasakas, pasakų veikėjus; aptarti veikėjų santykius; komentuoti išklaustą įrašą; formuluoti temą; aptarti veikėjų vertybes; raiškiai skaityti; dirbti grupėje; samprotauti apie problemą; pildyti pasakojimo žvaigždę. 	<p>improvizuotą spaudos konferenciją; proginę 5–6 sakinių kalbą; eiliuota kalba šešiaeilį posmą; pasirinktą pasakos fragmentą pirmuoju asmeniu; pasakos pabaigą.</p>	<p>ką gebi pasibaigus pamokai (1–2–3); per 2 skyriaus pamokas įgytas žinias ir gebėjimus (baigus skyrių).</p>

III SKYRIUS. Literatūrinė pasaka ir tradicinės vertybės

Tyrinėsi:	Pasirinktu būdu (p. 139) skaitysi ir nagrinėsi:	Aiškinsi ir mokysiesi:	Kursi:	Įsivertinsi:
<p>kodėl liaudies pasaka įkvepia kūrybai; kuo žavi eiliuota pasakos kalba; kokias tradicines vertybes teigia literatūrinė pasaka; kaip pasaka virsta drama; kaip dramatos veikėją charakterizuoja jo kalba; kokius lietuvių tautos lobius atskleidžia literatūrinė pasaka; kaip atgaivinti žmogiškąją šilumą.</p>	<p>Salomėjos Nėries literatūrinę pasaką-poemą „Eglė žalčių karalienė“; Aldonos Liobytės dramatinę pasaką „Devyniabolė“; Hanso Kristiano Anderseno pasaką „Mergaitė su degtukais“.</p>	<ul style="list-style-type: none"> kas yra literatūrinė pasaka; kuo liaudies pasaka skiriasi nuo literatūrinės pasakos; kaip gimsta eiliuota kalba; kaip nustatyti eiliuotos kalbos rimą; kas yra tradicinės vertybės; ką vertina literatūrinės pasakos pagrindiniai veikėjai; kas yra drama; kas yra monologas, dialogas, remarkos; kas dramoje nusako veiksmo vietą, laiką, veikėjų veiksmus; kaip veikėjo kalba padeda suprasti jo charakterį; patarlių ir priežodžių reikšmės; kas yra tiesioginė ir perkeltinė žodžių reikšmės; lyginti skirtingų stilių, žanrų tekstus; atpažinti kalbinės raiškos priemones: deminutyvus, epitetus, palyginimus; raiškiai deklamuoti atmintinai; atskirti pagrįstą teiginį nuo nepagrįsto; pagrįsti teiginius; formuluoti išvadas; rašyti nuoseklų siužeto planą; atpažinti veiksmo užuomazgą, kulminaciją, atomazgą; raiškiai skaityti vaidmenimis; nagrinėti veikėjų paveikslus; dirbti su žodynu; atpažinti tekste sinonimus, frazeologizmus; formuluoti pagrindinę mintį. 	<p>perkuri pasirinktos pasakos epizodą eiliuota kalba; naują pasakos pabaigą; veikėjo išvaizdos aprašymą; dialogą, iš kurio išryškėtų kalbančiųjų charakteriai.</p>	<p>ką gebi pasibaigus pamokai (1–2–3); pakartosi ir įsivertinsi per III temos pamokas įgytas žinias ir gebėjimus.</p>

1 SKYRIUS. Pasakos sekamos ir šiandien

1. Kodėl reikalingos pasakos?

Tautosakininkės Bronislavos Kerbelytės mintys apie pasakas

ĮŽVELK

- Kaip vadinami kūriniai, įprastai pradedami sakiniu: *Seniai labai seniai už devynių kalnų, už devynių jūrų...?*
- Žiūrėdami į paveikslėlį žodžiu sukurkite pasaką: kiekvienas iš eilės pridėkite po sakinį. Pradėkite taip: *Seniai labai seniai už devynių kalnų, už devynių jūrų...*
- Pamaštyk ir užrašyk, vietoj kokių žodžių kasdienėje kalboje vartojamas žodis *pasaka*.

SKAITYK IR SUPRASK (Kaip skaityti, p. 139)

1. Ką pasakomis norėjo perteikti mūsų protėviai?
2. Kuo pasakos yra svarbios ir šiuolaikiniam žmogui?
3. Perskaityk Lietuvos tautosakininkės¹, habilituotos humanitarinių mokslų daktarės² Bronislavos Kerbelytės straipsnio „Pasakos – žmonijos atradimų liudininkės“ ištrauką ir atlik užduotis.

Pasakos – žmonijos atradimų liudininkės (ištrauka)

Kodėl pasakų reikėjo mūsų tolimiems protėviams, kas svarbaus jį jas sudėta, mes tegalime sužinoti iš vėlyvų – XIX ir XX amžiaus – užrašytų kūrinių. <...>

Atidžiau įsižiūrėję į puošnais ir nepaprasto pasakų pasaulio elementus, galime įsitikinti, kad jose pasakyta labai daug tiesos apie realųjį pasaulį ir patį žmogų, sukaupia daug išmintingų patarimų, kaip elgtis su draugais, kaip – su priešais, kaip atrasti ir saugoti pačias tikriausias vertybes. Tai žinant, natūraliai kyla klausimas, kodėl tiesa ir išmintis aprengtos nerūpestingu fantastikos rūbų? Gal tai, ką mes laikome išmone, senovės žmonėms buvo tikrovė? Iš dalies – taip, nes mūsų protėviai iš tikrųjų tikėjo savo žodžių ir veiksmų magine galia, manė, kad žmonės gali pavirsti gyvūnais ar akmenimis. Tačiau vargu ar senovės žmonės tikėjo idealių daiktų ar priemonių buvimu. Be abejo, apie tokius daiktus svajota. Ir šių dienų žmonės, kurdami vis tobulesnius lėktuvus, automobilius ar kosminius aparatus, rasdami naujų gydymo būdų ir kt., vejasi pasakų svajonę apie skraidantį kilimą, žeme bėgantį laivą ar gyvąjį vandenį, bet prie jos vis dar nepriartėja.

Atkreipkime dėmesį, kad idealius daiktus iš mitinių būtybių gauna tik tie herojai, kurie elgiasi teisingai ir užsibrėžtą tikslą pasiekia. Kai herojai neatsižvelgia į vyresniųjų patirtį, nesugeba orientuotis situacijoje ir pralaimi, jie stebuklingų daiktų bei savybių neturi ir jų nepanaudoja. Todėl

¹ Tautosakininkė – tautosakos tyrinėtoja. ² Habilituota daktarė – aukščiausią mokslo laipsnį turinti mokslininkė.

peršasi išvada, kad pasakose sąmoningai sukurtas sąlyginis¹ neribotų galimybių pasaulis ir eksperimentuojama², ką gali pasiekti žmogaus protas. Jeigu žmogaus protas sugeba numatyti ir koreguoti³ kitų būtybių veiksmus, atsiranda ir reikalingų priemonių. Pralaimintys pasakų herojai kalti patys, o ne objektyvios sąlygos ir atsitiktiniai sutapimai. <...>

Daugelį dalykų žmonija atranda ne vieną kartą, nes senos tiesos užsimiršta, o vėliau jų pasigendama. Taip ir pasakų išmintis šiandien dažnai suskamba naujai. Jos mums reikalingos kaip protėvių kultūros palikimas, pasaulio pažinimo palydovės, nes jos ėjo išvien su trečiaisiais broliais, kurie, nepaisydami, kad visuomenės dauguma juos vadino kvailiais, atrasdavo naujų tiesų ir elgesio normų ir jas skleisdavo. Dabar, kaip ir senų senovėje, pasakos yra drąsos ir ištvermės mokykla, tas gyvasis vanduo – begalinio optimizmo⁴ šaltinis.

A B C NAGRINĖK

- A**
1. Straipsnio autorė teigia, kad iš pasakų sužinome, kuo senovės žmonės tikėjo. Rask šį teiginį pagrindžiančius žodžius.
 2. Įvardyk, apie ką senųjų laikų žmonės svajoto. Remkis tekstu.
 3. Teksto žodžiais atsakyk į pamokos klausimą „Kodėl reikalingos pasakos?“
- B**
1. Kaip paskutiniame straipsnio sakinyje autorė pavadina pasaką?
 2. Paašškink, kaip tu supranti paskutinį straipsnio sakinį.
- C**
1. Dirbdami poromis arba grupėmis sudarykite sąrašą vertybių, kurių reikėtų pasimokyti iš pasakų. Pasirinkimą pagrįskite skaitytų pasakų pavyzdžiais. Pagal pavyzdį užpildykite lentelę.

Ko galima pasimokyti iš pasakų	Pavyzdys
Galima pasimokyti būti dėkingam, niekada nepamiršti pasakyti <i>ačiū</i> .	Teigiami pasakų herojai visada yra mandagūs, padėkoja už pagalbą, todėl jiems visi padeda. Pavyzdžiui, pasakoje...

2. Remdamiesi perskaitytu B. Kerbelytės tekstu padarykite išvadą, kas bendra senųjų ir mūsų laikų žmonėms. Savo mintis užrašykite.
3. Anot sociologų⁵, daugelis žmonių pasakų skaitymą laiko tiesiog smagiu, ne tokiu ir naudingu laisvalaikio leidimu. Geriau jau piešti ar skaičiuoti. Visi kartu pasvarstykite, kuriai nuomonei – sociologų ar straipsnio autorės – pritariate. Kodėl?

¹ Sąlyginis – realiai neegzistuojantis, įsivaizduojamas. ² Eksperimentuoti – daryti eksperimentus, bandyti. ³ Koreguoti – taisyti gerinant, tikslinant. ⁴ Optimizmas – pasitikėjimas gyvenimu ir ateitimi; šviesi, džiaugsminga pažiūra į gyvenimą. ⁵ Sociologas – mokslininkas, tiriantis visuomenę, jos raidą.

KURK

Pasitelkęs vaizduotę ir kalbinės raiškos priemones (🔑 *Kalbinės raiškos priemonės*, p. 141–142) Pasakos vardu parašyk 50 žodžių laišką šiuolaikiniam vaikui (🔑 *Kaip rašyti laišką*, p. 142). Tikslas – priminti, kodėl Tu, Pasaka, esi reikalinga.

ATLIK

1. Baik pradėtus sakinius.

Pasaka – tai stebuklų šalis, nes _____

Pasaka – tai gėrio pasaulis, nes _____

2. Kaip tu apibūdintum pasaką? Sugalvok ir užrašyk apibūdinimą, iš kurio būtų aišku, kodėl pasaka tau reikalinga.

3. Įsivaizduokite, kad esate pakviesti į pradinių klasių mokinių šventę.

Dirbdami grupėmis, remdamiesi savo parašytais laiškais sukurkite Pasakos ir šiuolaikinio vaiko dialogą: apgalvokite, ką svarbaus norėsite pasakyti ir parodyti, pasirinkite tikslingiausias, įdomiausias idėjas iš savo laiškų.

Nuspręskite, kiek prireiks veikėjų, kas ir kaip atliks jų vaidmenis. Situaciją suvaidinkite.

2. Kaip sekti pasaką?

Buitinė pasaka „Gudri mergina“

IŽVELK

- Suskirstyk žodį *pasaka* reikšminėmis dalimis. Užrašyk jam giminiškų žodžių. Nustatyk pamatinį žodį.
- Kaip pamatinis žodis padeda suprasti žodžio *pasaka* reikšmę? Atsakymą siek su pateiktu paveikslėliu.
- Pasvarstyk, kodėl seniau pasaka buvo sekama, o dabar dažniausiai yra skaitoma. Pasi-dalyk mintimis su klasės draugais.

SKAITYK IR SUPRASK (🔑 *Kaip skaityti*, p. 139)

Perskaityk lietuvių pasaką „Gudri mergina“. Pasižymėk vaizduojamų įvykių seką.

Lietuvių pasaka
Gudri mergina

Kartą karalius užminė mįslę:

– Kas yra mieliausias, kas yra greičiausias ir kas yra riebiausias?

Ir pažadėjo karalius šešis tūkstančius auksinių tam, kas įmins šią mįslę. Galvojo visi, galvojo, bet niekas neįminė.

Toje šalyje vienas vargšas turėjo išmintingą dukterį. Duktė, išgirdusi tokią mįslę, ir sako tėvui:

– Nueik, tėveli, pas karalių ir pasakyk: visų mieliausia yra sveikata, visų greičiausia – mintis ir visų riebiausia yra žemė.

Vargšas, nuėjęs pas karalių, taip ir pasakė.

– Kas tau, seneli, sugalvojo? – nustebęs jo klausia karalius.

– Mano duktė, – atsakė vargšas.

O karaliaus šykštaus¹ būta. Jis dabar galvoja, ką čia padarius, kad atliktų jam tie šeši tūkstančiai, ir sako:

– Tegul tavo duktė man išaudžia iš vieno valakno² linų šimtą pusstukių³ drobės, tada gaus pinigų, o jei ne – bus nubausta.

Grįžta namo senis verkdamas ir viską papasakoja dukteriai. Duktė ir sako tėvui:

– Neraudok, tėveli. Štai ištrauksime kelis šluotražius, sulaužysime juos ir nusišysime karaliui, tegu jis padaro tai drobei austi stakles.

Nuneša vargšas karaliui sulaužytus šluotražius ir prašo padaryti stakles tai drobei austi. Karalius pažiūrėjo pažiūrėjo ir sako, iš tokių šipulių esą negalima padaryti staklių. Tada jam vargšas atsakė:

– Karaliau, tai negalima ir iš vieno valakno tiek daug drobės išausti.

Dabar karalius paduoda vargšui išvirtus kiaušinius ir sako:

Ar galiu pamokai pasibaigus rišliais sakiniais atsakyti į šiuos klausimus?

• Kokią temą aptariau?

1

• Kokias sąvokas išsiaiškinau?
• Ką išmokau atlikti?

2

• Kaip atsakysiu į pamokos klausimą?
Formuluoju teiginį ▶ paaiškinu ▶ pagrindžiu nagrinėtais tektais.

3

¹ Šykštūs – per daug taupus. ² Valāknas – linų ar kanapių pluoštas arba verpalas iš linų ar kanapių. ³ Pūstukis – tam tikras siūlų kiekis.

– Nešk, seneli, savo dukteriai, tegul ji išperina viščiukus. Kitaip bus blogai.
Eina vargšas namo ir verkia. Parėjęs viską papasakojo dukteriai. Duktė ir vėl sako tėvui:
– Nesirūpink, tėveli, viskas bus gerai.
Ji paėmė miežių¹, papylė į krosnį, sudžiovino ir sako:
– Nunešk, tėveli, šituos miežius karaliui. Tegu jis juos išaugina ir padaro kruopų viščiukams lesinti.
Vargšas vėl nuėjo pas karalių ir viską pasakė. Karalius išgirdęs sušuko:
– Argi džiovinti miežiai dygsta?
– Tai ir iš virtų kiaušinių viščiukai neskyla, – atsakė vargšas.
Mato karalius sutikęs gudrią merginą, dar pagalvojo ir tarė:
– Pasakyk savo dukteriai, kad ji ateitų pas mane nei važiuota, nei raita, nei pėsčia ir būtų nei apsirėdžiusi², nei nuoga, ir atsineštų nei turinti, nei neturinti.
Tada toji vargšo duktė pagavo kiškį ir karvelį³, apsisupo tinklu, užsisėdo ant ožio ir nubildėjo pas karalių. Karalius pamatė atjojant to vargšo dukterį ir paleido visus šunis, kad ją sudraskytų ir atliktų jam pinigai. Mergina, pamačiusi atbėgant šunis, tuojau paleido kiškį, tie ir nusivijo jį per laukus. Ir taip atėjo ji pas karalių nei raita, nei pėsčia, nei važiuota, nei nuoga, nei apsirėdžiusi. Dar padavė karaliui karvelį, bet tas ėmė ir ištrūko. Tada ji ir sako:
– Aš atnešiau karaliui nei turinti, nei neturinti.
Ir turėjo karalius atiduoti tuos šešis tūkstančius tai merginai. Taip mergina ir aplošė karalių.

A B C NAGRINĖK

- A**
1. Išsiaiškink pasakos aplinkybes: sugalvok ir užrašyk 5–8 klausimus, prasidedančius klausiamaisiais žodžiais: *Kur? Kada? Kas tai padarė? Kaip? Kas atsitiko? Kodėl? Kaip viskas baigėsi?*
 2. Pasiskirstykite poromis ir sugalvotus klausimus užduokite vienas kitam. Drauge aptarkite galimus atsakymus.

B

Dirbdami poromis raskite kuo daugiau informacijos apie pasakos pagrindinius veikėjus: ką jie veikia, ką kalba, kaip juos apibūdina pasakotojas. Suformuluokite išvadą, kokie vaizduojami veikėjai. Tai pavartosite sekdami pasaką. Užduotį atlikite pagal pavyzdį.

Veikėjas	Ką veikia?	Ką kalba?	Kaip apie jį kalba?	Kaip keičiasi?
Karalius	Užmena mįslę ir pažada atlygį tam, kas ją įmins.	„Kas yra mieliausias, kas yra greičiausias ir kas yra riebiausias?“	„O karaliaus šykštaus būta.“	...

- C**
1. Remdamasis B užduoties informacija, suformuluok pasakos pagrindinę mintį. Sekdamas pasaką to nepamiršk.
 2. Rask internete (⇒ www.lrt.lt/mediateka) ir pasiklausyk ilgametės televizijos ir radijo diktorės Angelės Kiliuvienės sekamos lietuvių pasakos „Gudri mergina“. Pasvarstyk, ar klausytis tradiciškai sekamos ir įrašytos į kompaktinę plokštelę pasakos yra tas pats. Savo mintis užrašyk 4–5 sakiniiais.

¹ **Miežiai** – čia šių grūdinių augalų grūdai. ² **Rėdytis** (senoji svetimybė) – rengtis, puoštis. ³ **Karvelis** – balandis.

ATLIK

Pasirenk sekti pasaką:

- perskaityk pasaką keletą kartų,
- išsiaiškink nesuprantamus žodžius,
- susidaryk pasakos veiksmų planą,
- išrink iš pasakos tau patikusius posakius ir pavartok juos,
- spausdintos pasakos akiai nesilaikyk: pridėk kokių nors elementų, kad klausytojas tave suprastų; perteik ne tik informaciją, bet ir vaizdą: apibūdink veikėjų išvaizdą, būdą, išryškink jų elgesį; perteik veikėjų charakterio bruožus pabrėždamas jų žodžius; nusakyk vietą, kur vyksta veiksmas,
- sek pasaką taisyklinga, aiškia, vaizdinga kalba, pavartok palyginimų, epitetų, frazeologizmų, vaizdingų veiksmožodžių, ištiktukų (🔑 *Kalbinės raiškos priemonės*, p. 141–142).

ŽINIUKAS

Pagrindinė mintis – tai, ką svarbaus, reikšminga autoriaus norėta pasakyti kūriniumi, ką skaitytojas suvokia jį perskaitęs.

Veikėjas – asmuo ar daiktas, kuris veikia literatūros kūrinyje. Dar vadinamas personažu, herojumi. Kūrinyje būna vienas, keli, keliolika ar daugiau veikėjų. Svarbiausias veikėjas vadinamas pagrindiniu.

Ar galiu pamokai pasibaigus rišliais sakiniiais atsakyti į šiuos klausimus?

• Kokią temą aptariau?

1

• Kokias sąvokas išsiaiškinau?
• Ką išmokau atlikti?

2

• Kaip atsakysiu į pamokos klausimą?
Formuluoju teiginį ▶ paaiškinu ▶ pagrindžiu nagrinėtais tektais.

3

3. Ką mums kalba pasaka?

Buitinė pasaka „Gailestingas sūnus“

IŽVELK

Biblijoje pasakyta:

„Laimingas žmogus, kuris išmintį randa, kuris supratimo įgyja!
Juk jos nauda didesnė už naudą sidabro, ir jos atlygis didesnis už
atlygį auksu.“

- Kaip vadinamas pavaizduotas paukštis? Kaip susietum šį paukštį su Biblijos mintimi?

SKAITYK IR SUPRASK (Kaip skaityti, p. 139)

Perskaityk buitinę pasaką „Gailestingas sūnus“ ir išsiaiškink, ką suprato senųjų laikų žmonės.

Lietuvių pasaka Gailestingas sūnus

Seniau buvo toks karaliaus įsakymas, kad šimtamečius senelius nebe karšintų¹, bet išvežtų kur nors pamiškėn ar pabalįn² ir paliktų tenai mirti. Vienas sūnus įsodino į ratelius savo seną tėvą ir išvežė. Paskui jį sekė ir jo vaikas. Pastūmė senį nuo kalno su rateliais ir eina sau namo. Vaikas ėmė šaukti:

- Tėte, kam palieki ratelius?
- Tai kad daugiau jų nebereiks.
- O kai tu, tėve, pasensi, su kuo gi aš tave išvešiu?

Tada sugrįžo sūnus, pasiėmė savo seną tėvą ir vėl parsivežė namo. Bijoj, kad kas nesužinotų, tai laikė jį slapta jaujoje³.

Užėjo labai blogi metai. Sūnus nuėjo jaujon ir skundžiasi tėvui:

– Tėvel, kas bus – labai blogi metai ištiko, nebėra nei duonos, nei sėklos. Aš tave gyvą palikau, sakyk dabar, kas daryti?

– Nuplėšk, vaikeli, kūtės⁴ stogą – aš jį, jaunas būdamas, darbymetyj nekultais rugiais apdenčiau, – iškūlęs susipilk su visais pelais⁵ maišan, sėsk ant greito arklio, lėk, kiek arklys išgali, per pūdymą⁶ ir abiem rankom sėk į visas šalis.

Sūnus taip ir padarė, užsėjo kelis šniūrus⁷. Atėjo ruduo, niekas nedygsta. Nuėjo pas tėvą į jaują ir sako:

- Mielas tėvel, viską taip padariau, kaip liepei, bet kad niekas nedygsta.
- Bus gerai. Nueik, vaike, naktį į lauką, pridėk galvą prie žemės ir klausyk, ką rugeliai kalbės. Nuėjęs paklaudyti, girdi, kaip rugeliai vienas kitą šaukia: ū ū ū!
- Ką gi girdėjai? – klausia tėvas.
- Ogi vienoj kertėj suūkavo, kitoj.
- Gerai bus, vaikeli.

Pavasariop eina jis laukų lankyti. Juodas laukas, niekas nedygsta. Ir vėl liepia tėvas eiti naktį pasiklaudyti. Jis, pridėjęs galvą prie žemės, girdi, kaip rugeliai kalba:

- Pasitrauk, pasitrauk, leisk mane!
- Parėjęs namo, apsakė tėvui.
- Tai viskas, vaike, bus gerai.

Atėjo laikas – rugiai sudygo, o apie vidurvasarį – jau liemuo liemenį plaka, kaip siena stovi. Ogi varpos – vos sauja apimsi.

Buvo badas, žmonės siuntė karaliui prašymus. Išvažiavo karalius pasitikrinti. Važiuoja per laukus, niekur nėra rugių, tik vienoj vietoj žiūri – stovi trys šniūrai kaip siena. Liepia pašaukti tą ūkininką.

- Sakyk, iš kur gavai sėklai grūdų? Visoj mano karalystėj nėra kito tokio lauko. Sakyk teisybę.

Žmogus ir šiaip, ir taip sukasi: nėra kas daryti – prisipažino, kad seną tėvą laiko ir kad tai jis taip patarė.

- Kad jau tavo tėvas toks gudrus, atvesk jį čia, – paliepė karalius.

Ir atvedė senelį prie karaliaus.

- Sakyk, seni, jei toks gudrus, kada gi tu mirsi?
- Paskutinę šių metų dieną, ponuli.
- O kada aš mirsiu?
- Velykų pirmoj dienoj¹, ponuli.
- Ar jau nėra išsigelbėjimo?
- Man nebėra, o karalius gali išsigelbėti, tik reikės eiti vogti.

Nusijuokė karalius ir liepė toliau važiuoti. Tačiau, ir parvažiavus namo, vis jam neišeina iš galvos senelio pranašavimas.

Atėjo nauji metai. Nusiuntė karalius savo tarnus pažiūrėti, ar tas senis dar gyvas. Pasiuntiniai pranešė:

- Prašom į šermenis², senelis vakar mirė.

Karalius visiškai susirūpino: kuo arčiau Velykos, tuo jam darosi neramiau. Karalius negali užmigti iš rūpesčio. Naktį prieš Velykas atsikėlęs apsirengė prastais drabužiais ir išėjo miestan. Atėjęs prie tvoros, girdi – kažin kas atšliaužia.

- Kas tu? – klausia karalius, pamatęs valkatą.
- Kas tu, tas ir aš.
- Tai mes dabar būsime draugai.
- O kur mes eisime vogti?
- Na kad ir pas karalių, aš žinau jo rūmus.

Gerai. Priėjo karaliaus rūmus, pačiuose viršutiniuose languose, kur jo ponai gyvena, šviesu.

Tas vagis ir sako:

- Lipk paklaudyti, ką tie ponai šneka.
- Kad aš nemoku siena lipti.

Vagis sudrožė karaliui per ausį:

- Koks tu vagis, kad nemoki siena lipti!

Tas vagis užsimovė ant rankų ir kojų geležinius pirštus, užsilipęs pasiklausė ir sugrįžęs sako:

- Nori karalių nužudyti. Rytoj bus didelis balius³, pasikvies karalių ir paduos jam vyno taurę su nuodais.

Vagis vėl užlipo siena ir išnešė dvi skryneles aukso.

- Šit kad pasisekė, tai pasisekė.

¹ **Karšinti** – išlaikyti, slaugyti seną žmogų. ² **Pabalys** – bėlos (klampios vietos, pelkės) pakraštys. ³ **Jājuja** – pastatas linams džiovinti ir minti.

⁴ **Kūtė** – tvartas. ⁵ **Pelai** – varpų nuokulos (nukulti šiaudų galai). ⁶ **Pūdymas** – paliktas neapsėtas, besiilsintis dirbamas laukas.

⁷ **Šniūras** (nevertotina svetimybė) – žemės rėžis (eilė, juosta).

¹ **Pirmoj dienoj** – pirmą dieną. ² **Šermenys** – budėjimas, apeigos (čia visuma veiksmų, susijusių su laidojimo tradicijomis) prie mirusiojo.

³ **Balius** (skolinytis) – pokylis, puota.

Nuėjo galan miesto tokion mažon gryčiutėn¹ dalytis pinigų. Karalius, kaip pradžiamokslis, daug neėmė. Grįždamas karalius visur pakelėse ant tvorų ir ant medžių rašė kryželius – taip nužymėjo kelią nuo gryčiutės iki savo rūmų.

Rytą kviečia ponai karalių į balių. Karalius apstatė tuos namus kariuomene. Padavė karaliui vyriausias tarėjas taurę vyno.

– Kiekvienas, kas vaišina svečią, pirma pats užgeria, o tik tada pripila svečiui. Pirma pats išgerk, – paliepė karalius.

Ir kiti jam pritarė. Nėr kas daryti, reikia gerti. Kai tik išgėrė, tuoj ir nuvirto vietoje negyvas. Tada karalius pakvietė savo kariuomenę ir paliepė visus ponus, kurie jį ten kvietė, suimti.

Pasišaukė karalius ir tą vagį, gausiai jį apdovanojo, jis vedė ir laimingai gyveno – neberekėjo daugiau vogti.

Išleido karalius įsakymą, kad ir senių daugiau nebežudytų: „Jaunieji tebūnie darbui dirbti, o seniai patarimams duoti“, – pasakė karalius.

A B C NAGRINĖK

A

1. Išrink iš pasakos mintis, kurios tave sujaudino, ir paaiškink, kodėl.
2. Kuris pasakos veikėjas yra pagrindinis? Kodėl taip manai?

B

1. Pagal pavyzdį išskirk svarbiausius veikėjų bruožus.

Veikėjas	Bruožas	Citata
Karalius	Nepagarbus	„Sakyk, seni, jei toks gudrus esi...“

2. Ankstesnėje pamokoje skaitėte pasaką „Gudri mergina“, kuri taip pat priskiriama buitinėms pasakoms. Pasiskirstykite į tris grupes ir palyginkite šių pasakų veikėjus (ką galvoja, jaučia, kaip kalba, ko siekia, kokios būdo savybės): 1 grupė – abiejų pasakų karalius; 2 grupė – abiejų pasakų tėvus; 3 grupė – vaikus (dukterį ir sūnų). Raskite panašumų ir skirtumų. Pastebėjimais pasidalykite su klasės draugais.

3. Remdamasis išnagrinėtomis pasakomis iš pateiktų teiginių atrink ir užrašyk tuos, kurie, tavo nuomone, tikėtų buitinei pasakai apibūdinti.

Buitinėje pasakoje laimi ne jėga, ne turtai, o protas, nuovokumas, išmintis.

Buitinėse pasakose daug dėmesio skiriama brolio ir sesers išgyvenimams.

Buitinėse pasakose gėrimasi silpnesniojo pranašumu prieš stipresnįjį.

Buitinių pasakų pagrindinė mintis – kas turtingas, tas ir išmintingas.

Buitinės pasakos parodo, kad visada yra išeitis, tik reikia būti išmintingam.

¹ Gryčiutė – gryčia (nevertotina svetimybė) – gyvenamasis namas.

C

1. Visi kartu pasvarstykite, kas sieja B 3 užduotyje atrinktus teiginius, citatą iš Biblijos ir pamokos klausimą.
2. Su suolo draugu aptarkite pateiktas patarles ir pasirinkite vieną, kuri, jūsų nuomone, geriausiai perteiktų skaitytos pasakos „Gailestingas sūnus“ pagrindinę mintį.

Su pinigais į dangų neįkopsi.

Tankiai¹ su sermėga² apsivilkusi vaikščioja tikra išmintis.

Kas išmintingas, visada laimingas.

Geriausi dalykai nekainuoja nieko.

3. Apibendrinkite abi nagrinėtas pasakas – baikite pradėtą sakinį.
Senųjų laikų žmonės suprato, kad stiprus žmogus yra ne tas, kuris _____, o tas, kuris _____.
4. Kokiais laikais galėjo gimti tokia pasaka? Kodėl?
5. Pasitarę grupelėse suformuluokite išvadą, ką, jūsų nuomone, vertina mūsų laikų žmogus: išmintį ar pinigus?

KURK

Kokios būtų buvusios pasekmės, jei sūnus būtų paklausęs karaliaus ir palikęs tėvą mirti? Sukurk kitokią šios buitinės pasakos apie 50 žodžių pabaigą. Gali įtraukti naujų veikėjų.

ATLIK

Pasirenk sekti pasaką, kuriai sukūrei kitokią pabaigą.

Pasiklausyk aktorių Aldonos Janušauskaitės ir Rimanto Bagdzevičiaus sekamos (dainuoja Sigutė Trimakaitė) pasakos „Dvylika brolių, juodvarniais lakstančių“ (⇒ www.pakartot.lt/album/dvylika-broliu-juodvarniais-lakstanciu2).

ŽINIUKAS

Buitinė pasaka – tai liaudies pasakojimas apie paprastų žmonių gyvenimą ir buitį, kur dažnai vaizduojamas vargšo žmogaus ir pono, karaliaus konfliktas. Nors šiose pasakose vaizduojama tikroviška aplinka, vis dėlto įvykiai jose yra nepaprasti, jų niekada negalėtų būti tikrovėje. Buitinių pasakų prasmė – parodyti paprasto žmogaus sumanumą, darbštumą, teisingumą.

Ar galiu pamokai pasibaigus rišliais sakiniais atsakyti į šiuos klausimus?

• Kokią temą aptariau?

1

• Kokias sąvokas išsiaiškinau?
• Ką išmokau atlikti?

2

• Kaip atsakysiu į pamokos klausimą?
Formuluoju teiginį ► paaiškinu ► pagrindžiu nagrinėtais tektais.

3

¹ Tankiai – dažnai. ² Sermėga – viršutinis moterų ir vyrų žemėinis drabužis.

? 1 skyriaus apibendrinimas. Įsivertinimas

ĮŽVELGIU

- Pasitelk vaizduotę ir remdamasis nuotraukomis atsakyk į klausimą, kas būtų, jei pasaulyje nebūtų pasakų. Pasidalyk savo samprotavimu su klasės draugais.

SKAITAU IR SUPRANTU (?) Kaip skaityti, p. 139

1. Ko reikia, kad pasakos ir toliau būtų sekamos?
2. Perskaityk humanitarinių mokslų daktarės, profesorės, Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojos Gražinos Skabeikytės-Kazlauskienės mintis ir atlik užduotis.

Ir pasaka tebėra įdomi. O neįdomios, nebepatrauklios gali būti per pastaruosius penkiasdešimt metų įsitvirtinusios pasakų pateikimo formos. <...> Dabartinius prie kompiuterio ekranų prilipusius vaikus prie pasakų reikia lenkti ne kišant į rankas pasakų knygą, o leidžiant jiems išlikti prie kompiuterio. Galėtų atsirasti liaudies pasakų svetainių, kuriose pasakos būtų sekamos. Žinoma, ne taip, kaip girdime jas sekant per radiją, o ištariamą žodį sujungiant su vaizdu ekrane, pasiūlant žaidimo įterpinių. Kompiuteriniai žaidimai taip pat puikiai padėtų liaudies pasakoms gyvuoti šiandienio vaiko pasaulyje. Dalis pasakų knygų galėtų išeiti kompaktinių plokštelių pavidalu. Kitas dalykas – kai kuriose šalyse nūnai¹ atsiradusi nauja profesija: žmonės verčiasi pasakų sekimu ir, sako, visai neblogai. Jie kviečiami į darželius, mokyklas, patys rengia pasakų vakarus, ir ne tik vaikai, bet ir suaugusieji mielai renkasi jų paklausti.

¹ Nūnai – dabar, šiais laikais.

A B C NAGRINĖJU

1. Kokias patrauklias, įdomias pasakų pateikimo formas siūlo straipsnio autorė? Nurodyk jas.
2. Kurios autorės mintims tu pritari / nepritari? Suformuluok trumpą komentarą, kodėl pritari / nepritari.
3. Lietuvoje bandoma vaikams pasakas pateikti patraukliai, naujai. Gal tau teko pačiam tai patirti? Pasidalyk įspūdžiais su klasės draugais.
4. Rask internete informacijos apie Palangės pasakų parką, „Stalo teatrą“ ar kitus Lietuvos teatrų, kitaip sekančius pasakas. Šia informacija pasidalyk su klasės draugais.

PAKARTOJU IR ĮSIVERTINU

1. Ką pasakomis norėjo perteikti mūsų protėviai? 1 taškas
2. Kuo ir šiuolaikiniam žmogui pasakos yra svarbios? 1 taškas
3. Kas būdinga buitiniams pasakoms? 2 taškai
4. Kas yra buitinių pasakų veikėjai? Kaip juos apibūdintum? 2 taškai
5. Kokios vertybės perduodamos pasaka „Gudri mergina“? 1 taškas
6. Koks pasakoje „Gailėstingas sūnus“ vaizduojamas senas žmogus? 1 taškas
7. Kodėl svarbu pasaką sekti? 1 taškas
8. Kas gali padėti pasakoms išlikti? 1 taškas

Taškai	Pažymys
10	10
9	9
8	8
7	7
6	6
5	5
4	4
3 ir mažiau	3 ir mažiau